

РЕЦЕНЗИЯ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД НА
КИКИ ХАДЖИХАРАЛАМБУС
НА ТЕМА:

**СТРЕС, ЕФЕКТИ НА СТРЕСА И СУБЕКТИВНО
БЛАГОПОЛУЧИЕ**
(междукултурни сравнителни анализи)

Познавам Кики Хаджихараламбус в качеството ми на преподавател в бакалавърската степен по Психология и в Магистърската програма по Клинична и консултативна психология. Много прецизна, точна, мотивирана, с интереси в областта на клиничната психология и психология на здравето.

Дисертационният труд на Кики Хаджихараламбус е представен на 198 страници и в структурно отношение е разделен на увод, 6 глави, заключение, приложения и използвана литература от 156 източника. Дисертацията е структурирана в две части (теоретична и емпирична) - в шест глави, заключение и използвана литература. В приложение са представени използваните и адаптирани за българския и кипърския социокултурен контекст въпросници и скали в реда, в който са представени на изследваните лица.

В увода дисертантката изяснява актуалността на разглежданата проблематика и дава кратко описание на съдържанието на дисертационния труд. Актуалността на проблематиката е безспорна, макар че има доста изследвания на тази тема. Различното в този дисертационен труд е, че се изследват ефектите на стреса и субективното благополучие в кроскултурен аспект. Както самата дисертантка отбелязва „дисертационният труд е актуален с това, че предлага ефективни стратегии на индивидуално ниво за справяне с нарастващия стрес в актуалната социална, икономическа и политическа ситуация”. Значимостта на темата се повишава от факта, че решаването на подобни проблеми, свързани със справянето със стреса, имат важно място в социалната и психологическата практика.

Представеният дисертационен труд поставя редица въпроси и дава отговори , касаещи функционирането на индивидуално ниво, което би осигурило по-добро качество на живот

В теоретичната част се представя развитието на концепциите за стреса, като са проследени дефиниции на различни изследователи. Направен е задълбочен анализ на ситуационно-базовия модел на Х. Селие, на психологическия модел за стреса на Р. Лазарус и С. Фолкман. Изследователят определя теорията за емоциите като когнитивно-мотивационна-релационна система за обяснение на поведението на хората в стресови ситуации (Lazarus, 2002). Според него всяка емоция може да бъде дефинирана от уникално и специфично релационно значение, т.е. има различен смисъл в отношенията с другите хора и личност-среда. Специално внимание е отделено на копинг-стратегииите - на двуосевия модел и на връзката му с личностните характеристики. Описани са и основните измерения на копинг-процеса от когнитивна гледна точка, както и теорията за емоциите.

Предмет на интерес от страна на дисертантката са адаптацията и структурните измерения на субективното благополучие от гледна точка на възрастовата динамика и на ефекта на позитивните и негативните емоции върху преживяването на благополучие. Подробно е разгледана концепцията на А. Бандура за Аз-ефикасността. Направена е връзка между тази теория и справянето със стреса, афективните процеси и субективното благополучие, както и влиянието ѝ върху нивата на тревожност, депресивност и паника. Силното чувство за Аз-ефикасност подпомага човешките достижения и личното благополучие по много начини. Хора с висока степен на сигурност в своите способности възприемат трудните задачи като предизвикателства, които трябва да бъдат преодоленни, а не като заплахи, които следва да бъдат избегнати. Такъв ефективен подход стимулира вътрешния интерес и разширяването на дейността. В случай на неуспех, те засилват и не прекъсват усилията си, като си обясняват неуспеха с недостатъчност на положените усилия и липса на познание и умения, които могат да бъдат придобити. Съгласно социално-когнитивната теория възприятието за собствената

неефикасност играе основна роля във възникването на тревожността и депресията. (Первин, Джон, 2001).

Тази част на дисертационния труд на Кики Хаджихараламбус показва отличните ѝ теоретични познания, умението да анализира специализирани текстове и да извлече това, което е необходимо за нейното емпирично проучване. На базата на добре структурирания теоретичен обзор са изведени задачите на емпиричното изследване, което улеснява неговото планиране и осъществяване.

Емпиричната част е оформена в две глави. Направен е опит отново да се постави теоретична рамка, на която да е изградено емпиричното проучване и да се обосноват използваните инструменти за неговото осъществяване. Това е интересен подход, но в известна степен нарушава добре изградената структура на дисертационния труд, а именно теоретична и емпирична част.

Едно от значимите постижения на този дисертационен труд е, че е направена адаптация и стандартизация на използваните инструменти за кипърската социокултурна среда.

Емпиричното изследване е кроскултурно, върху две извадки - българска и кипърска, съответно от 679 и 236 изследвани лица. Хипотезите, целта и задачите на дисертационния труд са формулирани ясно и точно, а използваните инструменти са адекватни на тях.

Подробно и много прецизно са представени статистическите процедури. Описанието на получените резултати показва много висока научна прецизност и скрупульозност на докторантката. Получените данни са интерпретирани адекватно и професионално. Получените данни са надлежно описани и интерпретирани. Текстът е онагледен с множество таблици и диаграми, които улесняват неговото възприемане. Издигнатите хипотези се потвърждават. Потвърждава се допускането, че избягващите копинг стратегии са позитивно свързани с високото равнище на стрес и депресивните нагласи, за разлика от проблемно и емоционално фокусираните стратегии, които корелират отрицателно със стреса и депресивните нагласи.

Хипотеза 2. Очакването съответно за позитивната връзка на невротизма и на негативното взаимодействие на сътрудничеството като личностни черти с по-високото равнище на стрес и избягващите стратегии също беше потвърдено.

Хипотеза 3. Потвърдено бе предположението за позитивната корелация на невротизма и на сътрудничеството съответно с избягващите копинг стратегии и с емоционално и проблемно фокусираните.

Хипотеза 4. Най-значими различия се установяват в зависимост от пола, продължителността на трудовия опит и възрастта както като самостоятелни фактори, така и във взаимодействие, върху равнището на стрес, позитивния и негативния афект, депресивните нагласи и копинг стратегиите.

Хипотеза 5. Етническата принадлежност като самостоятелен фактор диференцира значимо равнището на негативния афект, Аз-ефикасността, невротизма, сътрудничество, целенасочеността като личностни черти, както и копинг стратегиите – търсене на инструментална подкрепа, религия, фокус върху емоциите и поведенческа дезангажираност, при които по-високи са стойностите на изследваните лица от Кипър. Аналогични са резултатите за удовлетвореността от физическото здраве, от общуването с другите хора, с брачния партньор и с родителите. При респондентите от българската извадка се установяват по-високи стойности по отношение на откритостта към нов опит като личностна черта, търсенето на емоционална подкрепа и потискането като стратегии за справяне и удовлетвореността от ползата от труда за лично израстване и свободното време.

Специално внимание е отделено на ограниченията на това изследване и на насоките на бъдещите изследвания в тази област, което също показва научната прецизност на докторантката.

Емпиричната част на дисертационния труд показва уменията на Кики Хаджихараламбус да планира и осъществява емпирично изследване, уменията ѝ да отчита всички получени данни и да ги интерпретира. Успешно е осъществено много трудоемко кроскултурно изследване върху големи извадки, което дава основание да се

направят съществени изводи по отношение на изследваната проблематика.

Приносителите на дисертационния труд на Кики Хаджихараламбус касаят както теоретични, така и приложни аспекти и са очертани от докторантката с необходимата прецизност и точност.

По темата на дисертационния труд докторантката представя три публикации.

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертационния труд.

Имайки предвид актуалността на темата, теоретичната подготовка на докторантката, уменията ѝ да борави с емпиричен материал и не на последно място нейните личностови качества, препоръчвам на Уважаемото Научно Жури да присъди на Кики Хаджихараламбус образователната и научна степен ДОКТОР.

18.09.2015 г.

Рецензент:.....

/проф. д.пс.н. Ваня Матанова/